

Egede Instituttet og nyreligiøsiteten

Intervju med Arne Tord Sveinall

NOTTO R. THELLE

Arne Tord Sveinall begynte som leder av Egede Instituttets arbeid med nyreligiøse bevegelser i september 1988. Et interessant stillingssamarbeid gjør det mulig for ham å dele sin tid mellom Egede Instituttet og Institutt for Sjelesorg ved Modum Bads Nervesanatorium. Det er kanskje litt tidlig å vente noen grundige analyser av arbeidets gang og muligheter. Men vi vil gjerne holde leserne orientert, og benytter anledningen til et lite intervju. Arbeidet med nyreligiøsiteten er forresten ikke noe nytt for Sveinall, som er cand. filol. med hovedfag fra Menighetsfakultetet. Hovedoppgaven avsluttet han i 1976 med følgende tema: «Nye trosretninger i Norge. En analyse av Den Forente Familie og Bahai.» Senere har han vært engasjert i andre sammenhenger, først og fremst som lektor ved Diakonihøyskolen. I ett år vikarierte han som leder av Sjelesorginstituttet ved Modum Bads Nervesanatorium, og ett år har han fungert som rektor ved Diakonihøyskolen. Men interessen for nyreligiøsitet har fulgt ham hele tiden, noe som har gitt seg utslag i mange foredrag gjennom 10–15 år.

Fra nyreligiøsitet til New Age

- Hvordan ser du selv på ditt engasjement etter så mange år i andre sammenhenger?

- Jeg har vært interessert i nyreligiøsiteten hele tiden, og jeg opplever vel ikke at det er noen stor avstand fra diakonien til dette arbeidet. Egede Instituttets engasjement her har å gjøre både med misjon og diakoni. Men det er skjedd ganske mye i de senere år, så jeg har måttet bruke en god del tid til å friske opp kunnskapene.

- Hvilke forandringer mener du å se i det religiøse landskap?

- Jeg merker vel at nyreligiøsiteten har fått mye bredere gjennomslag. I 70-årene var den knyttet mer til enkelte bevegelser og

befant seg i kulturens utkant. Nå har tankeganger fra fremmede kulturer og religioner fått langt større plass i folks bevissthet. Det er nesten ikke en uke uten at man finner beretninger i ukebladene om sjelevandring og astrologi og spesielle opplevelser: «Det gikk opp for meg at jeg hadde levd før», «Jeg samtalte med en avdød», «Egypternes pyramider lærte meg noe viktig», «Vågde ikke å gifte meg med den mannen – tilhørte ikke det rette stjernetegn», osv.

Vi trenger opplysning

- Hvilke oppgaver mener du Egede Instituttet har i dette?

- Jeg tror kanskje opplysningsvirksomhet er noe av det viktigste. Vi trenger innsikt i det nyreligiøse mangfold. Der er et umettelig behov for informasjon, og selv har jeg holdt foredrag i øst og vest, særlig i kirkelig og frikirkelig sammenheng.

Vi trenger som kristne en langt større bevissthet om hva vi selv står for, kombinert med innsikt i andres tankegang. Det er ærlig talt litt forstemmende når mennesker som har vært kristne i 40 år, er redde for å la seg vippe av pinnen av en som har vært engasjert i en nyreligiøs bevegelse i et halvt år. Det sier noe om vår kirkelige opplæringsstruktur – eller mangel på dette.

For øvrig går mye tid med til samtale med folk. Det kan være avhoppere fra forskjellige bevegelser som ad underlige veier har hørt om oss. De trenger kanskje hjelp til å bearbeide sin fortid. Ellers har vi en god del som søker informasjon av typen: Hva lærer den og den bevegelsen? Hva skal jeg si når de sier at . . . ?

Vi arbeider med å bygge opp et skikkelig bibliotek for nyreligiøs litteratur, slik at Egede Instituttet kan bli et sted man henter kunnskap og informasjon. Vi har allerede begynt kurs for folk som arbeider i kirker, frikirker og kristelige organisasjoner i Oslo-området, og regner med å lage noe liknende til våren. Der er et stort behov for litteratur. Jeg kunne godt tenke meg å oversette en del fra dansk. Vi trenger en håndbok om nyreligiøse bevegelser. Hadde vi mer midler, kunne vi bygge opp en EDB-sentral for nyreligiøsitet, slik at folk kunne ringe inn og få svar. Vi tenker på kursopplegg for menigheter. Kort sagt: vi ønsker et senter for nyreligiøsitet der folk fra kirker og frikirker kan komme for å hente inspirasjon, hjelp og rådgivning, og der ulike problemer i grenseområdet mellom tro, sjelesorg, medisin og psykologi kunne bearbeides grundigere.

- Til det trenger du visst mer enn en halv stilling?

- Man må ha lov til å drømme! En annen ting er at vi ønsker kontakt utenlands. Særlig skandinavisk samarbeid er nødvendig, ikke minst med liknende sentra i Aarhus, Uppsala og Tammerfors (Finland).

- Hvordan står Egede Instituttets arbeid i forhold til Kirke-møtets engasjement?

- Vi var sterkt involvert i arbeidet med forberedelsesdokument om nyreligiøsitet til Kirkemøtet. Det er bred støtte om det arbeidet vi gjør. Så langt jeg kan se, ble Egede Instituttet utfordret av Kirke-møtet til å fortsette med disse planene. Samtidig er det klart at dette ikke går av seg selv. Det koster. Hvor får vi pengene fra?

«Kraften» i mennesket

- Det tales mye om New Age for tiden. Kommentar?

- Det er noe nytt i forhold til det jeg selv arbeidet med i 70-årene. Det var først ved fornyet lesning og studium i sommer at jeg begynte å få tak i hva det dreier seg om. Kanskje selve grunn-elementet i New Age er talen om at mennesket har et potensiale i seg, uendelige kilder av muligheter og ubrukte ressurser. Om det ikke sies direkte at vi er Gud, så ligger det under at vi har gud-dommelige krefter til disposisjon. Noen bruker hinduistiske kate-gorier og taler om *kundalini*-kraften, andre mer allment bare om «kraften». New Age ser forresten ikke ut til å ha så stort behov for å kamuflere at mye av dette er hentet fra andre kultursammen-henger.

- I motsetning til tidligere nyreligiøse bevegelser?

- Behovet for kamuflering var særlig tydelig i den første fasen av det man kunne kalle den indiske bølgen. Da Maharishi kom med sin dype meditasjon (TM), ble det understreket at dette var religiøst nøytralt, en avslapnings- og konsentrasjonsøvelse for alle uav-hengig av tro. Det var først da bevegelsens ritualer ble oversatt i 70-årene at det ble helt klart at det dreide seg om rendyrket hindu-isme. Det er jo også symptomatisk at meditasjonsbevegelsen ACEM brøt opp og forsøkte å skrelle bort alle indiske elementer.

- Du mener altså at nøytralitet er ikke lenger noe problem?

- Det er på ingen måte løst. New Age taler ikke så mye om religion, men går mer i retning av terapi, healing og selvutvikling. Men dette er selvsagt ikke nøytralt. Ingen yogabevegelse er nøytral, men har alltid et mål bortenfor det avstressende. Det er heller

ingen tvil om at mye av den alternative medisin er inspirert av helhetssyn fra ikke-kristne sammenhenger. Vår tilvante skolemedisin er slett ikke uten problemer, og ingen mener vel at den er slik den burde være. Og mye av det nye som er kommet, slik som homøopati, soneterapi og andre former for alternativ medisin har medisinske innsikter som kan være brukbare. Vi må bruke de gode innsiktene som er der. Men når man vet at enkelte healere er initiert (innviet) i okkulte sammenhenger, må man være skeptisk.

Krefter og makter

- Okkult er et vanskelig ord, men sikter på kontakt med de skjulte krefter. Hva betyr det i denne sammenheng?

- Jeg tror det er viktig å skille mellom *krefter* og *makter*. Der er mye som ikke er utforsket, krefter i naturen og i mennesket som enda ikke er avdekket og gjort tilgjengelig. Kanskje vi kunne se dette som en del av Guds skaperverk vi ennå ikke har erkjent, og der tror jeg vi har frihet til å utforske også det som er skjult. Men hvis vi først aksepterer at det onde eksisterer, må vi også regne med at demoniske makter fins. Møtet med det skjulte, kan også gi rom for slike makter. Vi kan ikke psykologisere bort alt som fins av ondskap. Det dreier seg også om åndskamp.

Healing kan på denne måten tolkes inn i en okkult sammenheng. Når det medisinske bare er et foreløpig mål, mens det endelige mål f.eks. er å kanalisere kosmisk energi så man kan oppleve sin enhet med det guddommelige altet - det noen kaller kosmisk orgasme - da må man som kristen si stopp.

- Det er ikke vår puritanske bakgrunn som gjør at vi reagerer på slike drastiske uttrykksmåter? Selv kristne mystikere talte i nokså erotiske bilder om sjelens enhet med Gud.

- Selv om mystikerne brukte sterke uttrykk om enheten med Gud, var det aldri tale om identitet. De sa ikke: Jeg er Gud. I New Age er det en dyp overbevisning om menneskets guddommelighet. Kristne vet alltid at de står overfor et guddommelig Du. New Age er stort sett monistisk og panteistisk.

La meg føye til et spørsmålstejn ved folks interesse for kraftfylte gjenstander, sjamanisme og okkulte fenomener. Det virker interessant og pirrer nysgjerrigheten. Man føler slektskapet med tidligere tider, og ser linjene bakover til naturfolks religiøsitet. Men jeg tror at for mange vil det som er teoretisk interessant i dag, skape

angst i morgen. For det å fremkalle skjulte krefter og makter – det ser vi også i naturfolks religion – kan også skape angst. Ikke alltid, men ofte. Det er ikke uten grunn kristentroens komme for mange naturfolk ble opplevd som et tidsskifte. Noen taler om den nye tid da lyset kom til deres samfunn.

New Age og herlighetsteologien

Sveinall er opptatt av likheten mellom New Age og ekstreme karismatiske retninger, særlig i den såkalte herlighetsteologien.

– New Age taler om menneskets potensiale, kraften i meg. I herlighetsteologien tales det om troen i meg. Herlighetsteologien er kanskje den kristelige utgaven av elsk-deg-selv-bølgen. Innholdsmessig er det forskjell, men utslagene av dette er faktisk nokså parallelle.

– Hvilke utslag tenker du på?

– Ikke minst i svensk sammenheng har vi sett det klart at dette er en trosform for den sterke. Den svake stiller dårlig. Hvordan man enn snur og vender på det, ender det med tunge krav. Så blir både nåden og troen utydelig.

– Men er det ikke nettopp de svake som tiltrekkes av disse tendensene?

– For å si det litt paradoksalt: Det verste ved herlighetsteologien er at den har rett i noe. Den taler om en helbredende helhet, og det er viktig. Men lederne tiltar seg en fullmakt som Gud ikke har gitt dem. I et radioprogram fra Oslo Fullevangeliske Kirke ga man følgende løfter til folk med synsproblemer: «Om to år blir du frisk og skal se enda bedre enn du gjorde før.» Hvilken fullmakt har man til å si slikt? Det er løfter knyttet til bønner, så vi kan be med frimodighet, men vi har ingen fullmakt til å gi svar.

En annen ting er at dette ligger på grensen til magi. Bare man har troen og den rette bønn, blir Gud nødt til å oppfylle bønner. Gud blir så å si underlagt min tro. Den som etter dette fremdeles sitter med sine sykdommer og plager, vil lett få psykiske problemer, og ikke minst trosproblemer.

– Hvordan møter man ofrene for en slik forkynnelse?

– Det de først og fremst trenger, er et menneske som tar dem på alvor. Vi skal selvsagt formidle håp, et håp om at innenfor Guds rikes rammer skal Gud gjøre hel. Guds rike er her nå i sin spede begynnelse, det vokser, og skal en gang komme i sin fulle kraft.

Noen blir hele her, noen må vente til riket kommer i sin fylde. Hvorfor vet vi ikke. Håpet må vi formidle, men samtidig slik at troen ikke er en prestasjon, men en reaksjon.

Sterke ledere og gruppepress

- La meg i denne forbindelse nevne at mange nyreligiøse grupper ofte styres av en sterk leder, en sjef, en guru. I ekstreme tilfelle kan man - for å bruke et ikke helt akseptert psykiatrisk uttrykk - tale om profet-paranoia. Det er da tale om ledere med så sterke vrangforestillinger om verden utenfor gruppen at deres virkelighetsbilde er forstyrret. For å holde makten innad i gruppen, konstruerer de ytre fiender. De føler seg truet av omverdenen, flytter fra sted til sted, taler om motstandere som ikke eksisterer. Det kan være staten, Anti-Krists ånd, andre kirkesamfunn. Med deres sterke maktbehov utnytter de mennesker med religiøs lengsel.

- Det tales av og til om hjernevask.

- Metodene ser ut til å være mildere i Norge enn i utlandet. I det store og hele går det an å hoppe av en bevegelse her. Man kan nok få brev, trusler og telefonoppringninger, og gruppepresset kan være enormt. Men det ser sjelden ut til å dreie seg om mer enn psykisk press, og det er saktens ille nok. Uten unntak vil det i de fleste nyreligiøse bevegelser bli en spenning i folks sinn mellom det ideelle og det reelle, mellom forventningene og virkeligheten. Forventningene er så sterke - fra gruppen og en selv - at det til slutt kan gi seg utslag i utbrenthetssymptomer. Nå er ikke utbrenthet noe nytt, men her blir det så ille fordi kontrasten er så stor mellom frelse og fortapelse. En avhopper fra en gruppe med hindubakgrunn kan bli møtt med ordene: «Jaja, men pass nå på karma da!» Underforstått at din avgjørelse nå vil ha negative utslag i senere liv. I «kristne» grupper kan det gå i stykker for folk fordi prestasjonskravet blir umenneskelig. De makter det ikke, og vender bort med bevisstheten om å ha sviktet.

Aldri har jeg forkynt evangeliske sannheter så klart og så enkelt som til noen av disse. Og jeg har fått reaksjonen: «Å, tenk om det bare var så enkelt!» Noen er så inndoktrinert at de beholder overbevisningen om at det de lærte var sant, selv om de bryter med bevegelsen. De orker bare ikke mer. De har ikke oppfattet evangeliet, og troen blir et krampaktig samarbeid mellom mennesket og Gud.

Ensomhet og fellesskap

- Dette høres pessimistisk ut. Er det ikke mange som blir hjulpet i disse bevegelsene?

- Jeg tror jeg vil skjelne mellom New Age og nyreligiøse bevegelser. Det er klart at mange nyreligiøse grupper dekker manges behov for tilhørighet. De tiltrekkes nettopp fordi de der møter fellesskap, varme og kanskje nye livsoppgaver. De reddes så å si fra ensomheten. Det kan innebære hard disiplin og hardt arbeid, men ikke minst i begynnerstadiet kan det oppleves som noe godt. Nils Johan Lavik henviser til undersøkelser om Den Forente Familie i USA, som viste at av dem som tidligere hadde hatt psykiske problemer, opplevde 91 prosent en klar forbedring. Det har utvilsomt noe med nærhet, tilhørighet og livsoppgaver å gjøre.

- New Age har også bidradd til noe vesentlig. Med alle mine reservasjoner må jeg si at den har oppdaget at mennesket også er ånd. Det er ikke lenger tabu å tale om religiøse emner. New Age har gjort det klart at der ikke er noen løsning i en religionsløs nøytralitet. Den sier noe om ateismen det ikke ble noe av. I tillegg har deler av New Age-bevegelsen stilt viktige spørsmål til vår tid, om krig og fred, økologi, om vårt umenneskelige samfunn.

- Har New Age også svar?

- Det kommer an på hvor langt en strekker det. Bare det at de kritiske spørsmål kommer frem, er en del av et svar: Mennesket har ikke nok med å dekke sine materielle behov. New Age har bidradd til at vi som kirke er nødt til å tenke på nytt om en god del ting. Vi må gjøre noe med de ulike behov mennesket har. Noe av det vi må oppdage, er at mennesket er mer enn hørsel. I kirken har religionen først og fremst med hørselen å gjøre. New Age minner oss om at troen må leves og utfoldes i et mangfold av sanser og opplevelser.

Mennesket i en New Age-kultur

- Jeg er redd for hva som kan skje med mennesket i en New Age-kultur. I New Age har vi fått en modernisert utgave av reinkarnasjonstanken. Den hinduistiske tanken om det evige kretsløp og fødsel og død er i Vesten kombinert med en optimistisk utviklingstro. I indisk tradisjon er denne læren stort sett pessimistisk, uten noen garanti for positiv utvikling. Så lenge man klarer å holde fast på det teoretiske grepet - at jeg kan gjøre noe i dette liv forat neste kan bli bedre - kan det kanskje gi en trøst til noen. Det lyder inter-

essant for de nysgjerrige i første generasjon. Men det kan fort utvikle seg til en tung byrde av krav, og ende i en drepende pessimisme.

Jeg synes jeg har sett det i grupper der karma og reinkarnasjonstanken er sterkt fremme. I enkelte bevegelser, som f.eks. Eckancar, kan miljøet omkring et menneske tolkes som et hinder for utvikling, for ens eget karmas skyld må man bryte med omgivelsene. Det hele blir ekstremt egosentrisk. Det er kanskje noe av det samme Romarheim hentyder til med å tale om panteismens konsekvenser: Hvis jeg er Gud, hvis jeg skal vise min egen enhet med altet, blir spørsmålet om jeg egentlig tilhører noen. Om ikke, hvem gir meg da min identitet?

Kanskje min bakgrunn i diakonal sammenheng har gjort meg var på dette punkt. Jeg synes nok mye av nyreligiositeten avslører antidiakonale tendenser. Det handler ofte om meg selv, om min forløsning, om kreftene i meg. Jeg er Gud, mens medmenneske har liten plass. Når de ressursvake ikke greier det selv, hvor skal de da hente hjelpen?

Sier Arne Tord Sveinall, som etter over 10 års engasjement i undervisning og administrasjon på Diakonihøyskolen, er i sving med nye oppgaver ved Egede Instituttet.

Notto R. Thelle, f. 1941, cand. theol. 1965, dr. theol. 1983. Misjonsprest i Japan (Den Nordiske Østiasiamisjon) 1969–1985. Professor i misjonsvitenskap og økumenikk ved Universitetets teologiske fakultet 1986 –.

The Egede Institute and new religiosity: An interview with Arne Tord Sveinall

In this interview the new coordinator for the Egede Institute's project on new religious movements first emphasizes the need of knowledge about alternative forms of religion. Then a number of aspects within new religiosity are commented upon, such as the New Age emphasis on the unlimited human potential and the inherent divinity of humanity, the distinction between forces in nature and occult powers, the parallels between New Age and extreme charismatic Christianity, and the human person in a New Age culture.